

אם אמר האמת

שו"ת מהריט"ץ (רלז) - המוכר חפץ לחבירו ואמר לו חפץ זה פלוני נתן לי בו אלף זוז ולא רציתי למכרו, אם תוסיף על זה אתנהו לך... והוסיף ליה מדיליה וקנאו ושוב חזר בו ואמר שיש בו אונאה, נסתפקתי אי דמי זה לנושא ונותן באמונה... הכא נמי נימא שלא סמך על שוויו אלא על מה שנתן לו זה ולא רצה למכור, ואם כן אין לו אונאה. אלא שמצאתי ראיתי תשובת הרא"ש... הרי מכאן ראייה לנדון דידן דלא מהני דהא לא עדיף מה שנתן פלוני חפץ כך וכך מנדון ההיא דהרא"ש שאמר מה שיאמר לוי ששוה כך וכך ועם כל זה לא מהני אף על פי שנטל קנין ומשך... ולא דמי נושא ונותן באמונה ממש שאומר קניתי בכך וכך דאז סמך על קנייתו הלכך מהני אבל הכא לא.

שו"ת הרא"ש (קב, ג, הובא בשלחן ערוך חושן משפט רכז, כה) - ראובן היה לו חפץ למכור בקש בו מאה זהובים, ושמעון אומר ליתן בו שלשים והיה שם לוי במעמד נתרצו שניהם לגמור המקח על פי שומתו. שם אותו לוי בשבעים זהובים. למחר הראה שמעון החפץ לתגר שם אותו לחמשים זהובים ועתה רוצה שמעון לחזור... יראה ששמעון יכול לחזור בו. [וע"ש עוד שאם ראובן הלך לדרכו ולא יוכל שמעון ליפרע מראובן אם לוי היה תגר ובקי בשומא אם לא קבל שכר על השומא פטור כמו טבח אומן שקלקל בחנם פטור].

אם אמר שקר

חות יאיר (סט) - שמעון פטור מדין אדם אף על פי שהתל שמעון בו בערמתו שהתפאר שנפתלי ביקש לו ש"ך ר"ט ולוי לא שאל פיו לפני קנייתו וסמך על הימנותיה ויש לו תרעומות על חבירו ועל עצמו [שהאמין לו ועשה כדרך התגרים שנשבעים שבכך וכך קנו אף דעון פלילי הוא]... גם אין לומר דשבועתו ממילא בטילה מצד טענתו הראשונה שכך דרך התגרים ממה שכתבו רז"ל נדרי זירוזין בכי האי גונא גבי קונה ומוכר זה אומר שאיני פותח וכו' דדוקא בנודר או נשבע להבא ועל דבר שברשותו לשנות ואין שבועה שקר כשיוצא מפיו, מה שאין כן בכי האי גונא... אבל בדין שמים מתחייב... וכל זה דוקא אם כבר פרע לוי לשמעון, מה שאין כן אם עדיין המעות בידו נראה לי דמצי למימר על דבריך שאמרת שכבר רצה נפתלי ליתן לך ש"ך ר"ט ונשבעת סמכת.

ט"ז (חשן משפט שלב, ד) - מעשים בכל יום שאדם מוכר לחבירו חפץ ואומר כך נתנו לי סך זה ולא רציתי למכור בזה הסך, ואחר כך נתברר שלא היה שום קונה בסך קיצבה שזכר הוא, וכי בשביל זה יבטל המקח, אלא על כרחך כדפרישית דבעינן גלוי מילתא שסמך עצמו על שכירות אחרים דדוקא אז תלוי בשכירתם. [הפתחי תשובה (רז, ט) מקשה מזה על מה שאמר החות יאיר דאם עדיין המעות בידו דמצי למימר וכו']

משפט שלום (רכז, ג) - עיין בפתחי תשובה בשם חות יאיר מה שכתב בזה והביאו על דבריו מדברי הט"ז הנ"ל. ויש לומר דהחות יאיר כתב כן רק בצירוף השבועה שנשבע. [ועי' גם אורחות המשפטים (דיני אומדנא ג, יב) כעין זה].

גלוי דעת והיה אונאה פחות משתות

נתיבות (שלב, ד) - אם בשעת פיסוק אמר לו רק בד' רק שאחר כך שאל לו על השער ואמר לו שהשער הוא גם כן כך או שכולן מוכרין כך, אין זה רק בדין אונאה ובעינן שתות. ותלוי בראות עיני הדיין אם הלשון היה מוסב על הפסוק דמים אם לא רק שאמר לו כן כדרך אונאה.

משפט שלום (שם, על פי הנתיבות) - הכל תלוי כפי הלשון. דאם היה עיקר פיסוק הדמים כפי השער או כפי שמכר פלוני תליא בדינים הנ"ל [דיש אונאה אפילו פחות משתות]. אבל אם עיקר פיסוק היה כפי המקח שמכר לו רק ששאל אותו גם כן על השער וכדומה והוא הטעה אותו תליא בשיעור אונאה.

[משמע שאם לא נתאנה כלל אינו יכול לבטל המקח אף אם גילה דעתו וסמך על מה שאמר שפלוני רצה ליתן כך וכך. אבל מסתמא אם לא היה קונה כלל אם ידע האמת, יכול לבטל המקח].

גלוי דעת בשאר דברי שקר

ערך ש"י (רכז, ג, לגבי מעשה אחר) - מעשה בא לפני שנים שקנו עורות ולא ראו אותם, ואחר כך הלך אחד מהם וראה אותם שנתאנו והלך אצל שותפו ואמר לו גוד או אגוד. שאלו השני ואמר לו ראית העורות, והשיב לא, והסחורה בעיר אחרת וקנה השני... ופסקתי דהוי מקח טעות... כיון דלוקח גילה דעתו ושאלו אם ראה העורות, ובט"ז לקמן כתב דעל ידי שאלה הוי גילוי מלתא שסמך על תשובתו, וכששיקר לו שכירות בטעות הוא ובטל... ומפני שלוקח היה מוחזק פסקתי דהוי מקח טעות ואפילו מגוף המקח יכולין לחזור ולא סגי בחזרת האונאה כיון דהטעהו דגילה דעתו דאינו נכנס עמו לגוד או אגוד רק אם גם הוא לא ראה הסחורה.

דברי גאונים (ה, כב בשם ספר יהושע) - אחד מכר לחבירו דגים מלוחים ובעת המכירה אמר לו הקונה שאינו רוצה לקנות ממנו רק אם יוזיל גביה א' זהב לכל מאה דגים מכפי השער שמוכר לאחרים, ואמר לו המוכר דמי קצבתם הוא ט"ו זהובים כל מאה דגים ואני מוכר לך בי"ד זהובים, וקנה הקונה ונתן לו שטר חוב על המעות... ועתה טוען הקונה ששקר ענה בו המוכר כי מכר גם לאחרים בסך י"ד זהובים... גבי סחורה דעתי היה רק להרויח א' זהב יותר משאר הקונים ואם לאו לא היה קונה. על כן פשיטא בנידון דנן צריך המוכר להחזיר לו הרויח הנ"ל.

משפט שלום (שם) - ונראה לפי דבריו שיש להקל בין אם הקונה הזה קנה רק למכור לאחרים שקנו בעד ט"ו זהובים בזה הדין כמו שכתב הספר יהושע. אבל אם גם אותם הקונים בעד ט"ו הם בעלי חנויות שקונים הרבה ביחד ומוכרים לאחדים ומרויחים וגם זה הקונה הוא בעל חנות שמוכר אחר כך לאחדים בזה ליכא שוב אומדנא הנ"ל.

If he really had that offer

The sale price was market

The sale price was higher than market

If he lied about the offer

The sale price was more than a sixth higher than market price

The sale price was less than a sixth higher than market or where *ona'ah* does not apply

Did the buyer demonstrate that this is why he made the purchase?

Was there another reason to think that he relied on the seller?

Who is holding the money now?